

Ivana Jurković

RUČNICI NAŠIČKOG KRAJA

Pod nazivom našički kraj podrazumijeva se područje općine Našice, koja obuhvaća grad Našice, gradsko naselje Đurđenovac i još 56 naseljenih mjesta.

Našice se nalaze u onom dijelu Panonske nizine gdje je dolina Drave najšira, negdje u sredini između istočnog i zapadnog dijela Slavonije. To je gradić što se razvio na obroncima Krndije, koja se na sjeveroistočnoj strani spušta blago prema podravskoj nizini. Područje našičkog kraja nije veliko. Našice su smještene gotovo u centru tog kraja i oko njih se nižu sela po obroncima i padinama Krndije i nizine prema Dravi. Najudaljenija sela nisu od centra udaljenija više od 30 km. Susjedne općine su Slavonska Orahovica, Donji Miholjac, Valpovo, Đakovo i Slavonska Požega.

Iako je našički kraj smješten u centru slavonsko-baranjske regije, on nije tipična Slavonija. Tijekom stoljeća na tom su se području događale migracije, a nisu prestale ni danas.

Našice se prvi put spominju 1229. god. Naselje Podgorač opisano je 1407. god., a Donja Motičina 1469. god. Ostala starinačka sela prvi put se spominju koncem 15. i u 16. stoljeću (Koška, Šaptinovci, Bokšić, Vukojevci, Klokočevci, Feričanci, Seona, Zoljan). Našice i Podgorač već su se u 14. stoljeću razvili u znatna trgovačko-obrtnička naselja.

U 15. i 16. st. nalazila su se u tom kraju mnoga mjesta koja danas više ne postoje (Mataruge, Podgradac, Pritišanci, Jazvani). Ta sela su kasnije napuštena i raseljena.

Naselja su u to vrijeme bila mala (6-80 kuća), a seljaci su bili kmetovi ili slugе kod vlastelina ili u samostanu.

Do dolaska Turaka (poslije 1532. god.) cijeli taj

kraj pripadao je baranjskoj županiji, a u crkvenom pogledu pečujskoj biskupiji. Po dolasku Turaka u taj kraj Našice i okolica su pripadali požeškom sandžakatu, a u crkvenom pogledu zagrebačkoj biskupiji.

Starinačka sela su do dolaska Turaka govorila ekavski i starijom akcentuacijom. S Turcima su doselili u taj kraj i Srbi (ponajviše iz Bosne) koje su Turci naselili u blizini svojih utvrda. Tada su nastala srpska sela Ostrošinci, Cerečnošnjak, Gradac Gornji, Motičina i Gazije.

Uz Srbe doselilo je i mnogo Muslimana koji su se najviše nastanili u Podgoraču i Našicama.

Poslije protjerivanja Turaka iz tih krajeva muslimansko stanovništvo vratilo se u Bosnu i Hercegovinu, a Srbi su ostali i naselili se kasnije u Sušine i Granice. Oni su donijeli u taj kraj ijekavski govor i noviju akcentuaciju.

Poslije 1730. god. doselilo se u taj kraj mnogo doseljenika iz Gorskog kotara (od Čabra, Broda na Kupi i Gero-va). Ti doseljenici su u našičkom kraju dobili zemlju i osnovali nova naselja, ili su se naselili po starinačkim naseljima uz staro stanovništvo. Tada su nastala ova sela: Razbojište, Kršinci, Stipanovci, Pribiševeci i Martin (u to je selo doselilo i mnogo Ličana).

U 19. i početkom 20. st. opet su nastala nova naselja: Našička Breznica, Velimirovac, Jelisavac, Markovac i Đurđenovac. U prva dva sela našičko je vlastelinstvo naselilo baranjske i bačke Nijemce, a u druga dva sela bačke Slovake. U to vrijeme su se naselili Česi, Slovaci i Nijemci u manjem broju i u neka druga sela.

Poslije prvog svjetskog rata u taj se kraj doselilo mnogo kolonista iz Like i Dalmacije, Hrvatskog zagorja, Gorskog kotara i drugih krajeva.

Poslije drugog svjetskog rata Nijemci su napustili Našičku Breznicu i Velimirovac, i u ta sela su doselili kolo-

nisti iz Dalmacije, Hrvatskog zagorja i Like. Te su se neprestane migracije odrazile u etničkoj i etnografskoj slici toga kraja. Te migracije su i danas prisutne na tom području, ni danas taj kraj nije miran.

U takvoj sredini i na tom području je pred dvije godine Skupština općine Našice osnovala Zavičajni muzej Našice. Predradnje za osnivanje Muzeja počele su dvije godine ranije i tada je počeo moj sakupljački rad u našičkom kraju, u kraju koji etnografski do tada još nije bio obrađivan. To područje u svojoj prošlosti nije imalo ni Lovretića ni Lukića, koji su podacima i opisima stvorili bazu za proučavanje kulturne baštine Otoka i Varoša. Sve je počelo ni od čega i malo kasno, jer selo i u tome kraju doživljava nagle promjene, a ono što je bilo jučer, danas je već prošlost. Predmeti, kojima se narod donedavna koristio danas su već odbačeni. Ni taj kraj nije pošteđen od lovaca na predmete kulturne baštine, ni od onih sakupljača koji slijede modu ovog vremena i nastoje u vlastitom domu imati mini-muzej. Osim toga, danas nije nijedno selo našega kraja nepristupačno kao što je to bilo u prošlosti, pa je zato i glavno težište rada bilo usmjereno na sakupljanje etnografske građe i predmeta, kako bi se mogla stvoriti baza za proučavanje života ovoga kraja.

Početak rada olakšan je studijom Zdenke Lechner: Lončarstvo Feričanaca, studije o lončarima Feričanaca, sela koje je od Našica udaljeno 12 km i koje je do drugoga rata bilo centar lončarstva tog dijela Slavonije. Zahvaljujući njejoj iscrpnoj studiji, koja se rukovodila u sakupljanju te materije, nastala je vrlo vrijedna zbirka njihovih proizvoda. Nastala je zbirka "Lončarstvo Feričanaca", koja je dalje stvorila uvjete da se i službeno registrira muzej u Našicama. Moj se rad nastavio skupljanjem cjelokupne dostupne etnografske građe u starosjedilačkim selima, koja su nastala do 19. stoljeća.

Pokazalo se da inventar tekstilija našičkog kraja sadrži veliki broj ručnika i da su ti elementi kulturne bašti-

ne još uvijek u živoj prisutnosti i svojoj tradicionalnoj funkciji. Oni se u našičkom kraju različito nazivaju: u Vu-kojevcima, Stipanovcima i Koški kažu "otarak", u Martinu, Se-
oni, Feričancima, Gazijama Gornjim i Donjim te Motičini "peš-
kir". Možda je najinteresantniji naziv "rub", odnosno "rube-
tak", ako je manjih dimenzija. Izraz rub upotrebljavaju danas
u Bokšiću i Šaptinovcima. Isti su naziv u prošlosti (negdje
do I. svjetskog rata) upotrebljavali i u Feričancima. Međutim,
taj je naziv napušten i prihvaćen je naziv "peškir", koji u
našičkom kraju prevladava.

Gotovo da i nije bilo nekog važnijeg događaja u ži-
votu sela u koji ne bi bili uključeni ručnici. Oni svojom mno-
žinom mogu biti u uporabi u prigodama kao što su svatovi, kad
ih se podijeli na desetke, ili pojedini ručnik predstavlja dar
u pojedinoj prigodi. Stjepan Sekereš u svom radu Govor našič-
kog kraja bilježi:

"Svatovski običaji

Kad sam se ja udavala, onda su bili drugi običaji nego danas...
Kad je bilo pola noći kažu: Sada mlada mora dijelit svatovima.
Tu su dva djevera donijeli drvo preko ramena i na tome drvetu
peškira za sve svatove. Tu je bilo najmanje trideset i pet, a
i više, a i oni koji su rodbina, prava rodbina od mladoženje,
koji nisu mogli doć u svatove, koji su dali, ti su dobili da-
ra. Svako je morao dobit peškir, i dijete i odrasli, kumovi
osobito donesu i djecu sa sobom i svako dijete mora dobit taj
peškir. Taki su onda običaji bili. Trinaeste godine to je bi-
lo. Svatovi su trajali dva dana i dvi noći..."

(Seona, žena 69 godina)

Njima se izražavala radost i tuga, njima se iskazu-
je zahvalnost. Oni svojom ljepotom služe na diku djevojci i
snaši, koja je njima pokrivala košaru ili koršov s vodom. Oni
su pohvala djevojci udavači. Izraz su ekonomskog stanja kraja,
sela, porodice, pojedinca. Vremenom su dobili vrlo široku funk-
ciju. Osim onih za svakodnevnu upotrebu (za brisanje nakon u-
mivanja, pokrivanje krušnog tijesta i za prostiranje u korito

u kojem su se dizali kruhovi, brisanje suđa, itd.) postoje i svečani koji se upotrebljavaju samo u posebnim prilikama, počevši od onih u koje se brišu samo gosti, do onih koji služe samo za ukras i darivanje. Tako je posebno ukrašen ručnik postao obvezatan, gotovo ritualan element, prisutan u svakom važnijem zbivanju u životu seljaka - u poslu (pokrivala se košara s jelom koje se nosilo težacima), u veselju (darivao se na krštenju kumi, pri krizmi, u svatovima), u tuzi (darivao se pri pogrebu svećeniku, crkvi, onima koji su nosili križ). Stavljao se preko košare na ruku kad se išlo nekud u goste i nosilo miloštu. Njima se prekrivala košara kad se išlo u posjet roditelji, kad se išlo u babine i nosilo darove. Pokrivač se božićni kolač, pokrivala se pogača koja se nosilac isprošenoj djevojci. U Šapćincima su na Veliki četvrtak o podne pokrili "rubom" ogledalo, a otkrili su ga na Veliku subotu. Ako je netko u kući umro, ogledalo su zastrili ručnikom. U Budimcima su npr. peškiri na posebno vezan način ("na ružu", "na jabuku") slagali u sobi oko prozora, oko zrcala i slika. Gotovo su sva sela u prošlosti poznavala ukrašavanje zrcala ručnikom. Danas je to u manjoj mjeri. Negdje je jednostavno visio u sobi kao ukras na vješalici koja je za to bila posebno načinjena. Visio je svaki dan ili opet samo u praznične dane. Ručnik se darivao i tesarima kada su (pri gradnji kuće) podigli krovnište ili prvi par rogova, zidarima kad su podigli prvi ugao kuće. No, najviše ih se podijeli u svatovima. To darivanje varira od sela do sela, a doživljavalo je i promjene s obzirom na to kako, kome i koliko se darivalo. Danas se može vidjeti svatovska povorka automobila koja juri, trubi i žuri na čin vjenčanja, okićena ručnicima tkanim, vezenim ili kupovnim. Darivanje ručnicima i sada je živo prisutno u mnogim selima. Danas tkaju ručnike u Vukojevcima, Donjoj Motičini i Bokšiću. Tku za svoje potrebe, a i po narudžbi. Tako je na primjer pred dvije godine Jela Blagojević, koja ima tri kćeri za udaju, otkala 150 ručnika da ih podijeli u svatovima. Neke opet, koje ne znaju tkati, naruče za svatove u one koja zna i koja se time bavi.

Prema njihovoj namjeni mogli bi ih dakle podijeliti na one za svakodnevnu upotrebu, na darovne i ukrasne.

Ručnici za svakodnevnu upotrebu su jednostavni. Tkani su od lana, konoplje, pamuka i njihovih kombinacija. U prošlosti su rjeđe bili tkani od samog pamuka, kao što su to danas, a ako su već bili, onda su bili namijenjeni za brisanje gostiju. Oni su i manjih dimenzija - 60-120 cm dužine. Širina tkanja je 40-44 cm. Manji su uvijek u funkciji kuhinjske krpe i nazivaju se kako gdje: "peškirić", "rubetak", "žličnjak", "kašičnjak". Tkani su u dva nita tehnikom platna, no mogu biti tkani i u četiri nita, što je rjeđe. Ukras na njima je skroman. Najčešće su to šire ili uže pruge koje leže širinom tkanja, a zovu ih "šibe" ili "porte". Izvedene su pretkivanjem crvenim pamukom. Ako se upotrebljava još koja boja, onda je to crna. Krajevi su rijetko ukrašeni čipkom ili rojtama, najviše su obično porubljeni.

Slijedeću grupu čine ručnici koji služe za darivanje - "darovski". Oni su u pravilu od bijelog ili žutog pamuka, i to fino tankog. Tkanje je gusto ili prozračno. Širina je 40-46 cm. Ti su nešto duži, ali im dužina ne prelazi više od 2,5 m. I oni su tkani najčešće u dva nita, no mogu biti i u četiri. Ukras je smješten na krajevima i izveden je na tkalačkom stanu pomoću daske ("ubjeran", "ulagan", "boran"), izveden debljim pamukom u boji ("notak", "tivtik", "mavez"). Boje su crvena, crna, tamno plava, rjeđe koja druga. Dominantna boja darovnih ručnika je crvena. U novije vrijeme umjesto pamuka upotrebljavaju perlgarn i umjetnu svilu različitih živih boja. Motiv je najčešće geometrijski ili stilizirani biljni. U hrvatskim selima našičkog kraja gotovo da i nema antropomorfnih i zoomorfnih motiva. Te motive nalazimo na ručnicima iz srpskih sela ("bebe", "jeleni", "ljudi"). Ručnici završavaju "eklom". To je kukičana čipka različitih motiva i veličine. Mogu biti i "potkiti na rojte". Rojte slobodno padaju, a izvedene su uzlanjem. Različitih su motiva ("na šljive", "na raskolike šljive", "na medalje", itd.). U toj su grupi

"najstarovjerskiji" "borani" ručnici. Tkani su od pamuka. Uzorak na kraju izveden je debljim crvenim pamukom i djeluje gotovo reljefno, otkan na stanu i završava rojtama.

Treću grupu čine ukrasni ručnici, koje je posjedovala svaka kuća, već prema svome imovnom stanju, od 1 do 2 ili više komada, bogatije ili skromnije izvedenih. Njih je čuvala svaka kuća za svečane prilike, i onda ih vadila iz škrinje ili ormara. Ti su ručnici prelazili u nasljedstvo kćerima. U tu grupu spadaju i ručnici koji se sastoje od dva dijela. Centralni dio je "bjeljivo" ili ni ne postoji poseban izraz za to. To je bijeli otkani komad platna, koji se po potrebi može skinuti s ukrasnog dijela i prati. Ukrasni dio je otkan na stanu od crvenog pamuka. Tkan je u dva nita. Tkanje je gusto (tehnika ripsa), pa djeluje kao da je vuneno. Ukras je na tom dijelu ručnika izveden na stanu raznobojnom vunicom. Te ručnike zovu "borani vunicom". Ovamo spadaju i oni čiji je ukrasni dio otkan u četiri nita. Tkani su od pamuka i vune, a narod ih zove "čilimački". U toj se grupi rijetko nađu tkani i vezeni, a ako već i jesu, onda su oni novijeg datuma.

Time je dan općenit prikaz tehnike tkanja, ukrašavanja i funkcije ručnika našičkog kraja, a dalji rad na toj temi pružit će mogućnost za širu komparativnu studiju.

Literatura:

LEHNER, Z. "Lončarstvo Feričanaca", Osječki zbornik, IX/X, Osijek, 1965.

MAJSTOROVIĆ, S. "Našice kroz 700 godina, 1229-1929", Slav. Brod, 1973.

PAVIČIĆ, S. "Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji", Zagreb, 1953.

SEKEREŠ, S. "Govor našičkog kraja", Hrvatski dijalektološki zbornik, knj. 2, Zagreb, 1966.

Towels of Našice Region

Summary

The name Našice Region defines the area of Našice county, and that is the town of Našice, urban settlement Đurđenovac and another 56 populated places.

Našice is situated in the part of Panonian plain where the Drava valley is the widest, somewhere between eastern and western part of Slavonia. This town has developed on the hills of Krndija which descend gently towards Podravina valley. The area is not large. Našice is situated in the middle of this region and it is surrounded by the villages on hills and sloping grounds of Krndija and in the valley towards the Drava. In the course of centuries there were migrations in this area, and they have not stopped even today.

Našice was mentioned at the beginning of 13th century. The settlement of Podgorač was described in 1407, and D. Motičina in 1469. Other ancient villages were mentioned for the first time in 15th and 16th centuries. (Koška, Šaptinovci, Vukojevci, Klokočevci, Feričanci, Seona, Zoljan).

It has been proved that the range of textiles of Našice Region consists of a great number of towels and these elements of cultural heritage are still very much present and its traditional function has been preserved and as the result weaving has been re-established in some villages. (Vukojevci, D. Motičina, Klokočevci, Bokšić, Martin). In their variety of workmanship, techniques colours, motives and names they represent a document about migrations which took place in this area in the past. In Našice Region they have different names. In Vukojevci, Stipanovci and Koška they are called "otarak". In Martin, Seona G. and D. Motičina, Gazije and Feričanci they are called "peškir". In Bokšić and Šaptinovci (and that used to be in Feričanci in the past) they call a towel "rub". Nevertheless, the name "peškir" prevails. There has not almost been an important event in life of a village that towels have

not also been included. There can be a great number of them during occasions as weddings, when dozens and dozens of them are distributed. There are occasions when only one towel is given as a present. They are used to express happiness and sorrow and they also express gratitude. Both girls and brides who use them to cover their baskets or jars with water are proud of their beauty. They are praised when a girl gets married. They show the economic state of an area, village, family or an individual.

In the course of time they have acquired a very wide function. Beside those used in everyday life (for drying after washing face, covering dough for bread, drying dishes, etc.) there are also those used in special occasions - ranging from the ones used only by guests to those whose only function is in decorative purposes or as presents. A towel, specially decorated, has become an obligatory, almost ritual element which is present during each occasion of any significance in a peasant life: in work (a basket with food is covered when it is taken to farm hands in fields), in happiness (given as a present for baptism or a wedding), in sorrow (a present given to church and priest during funeral).

It was given to carpenters when they have built the first roofspar during the putting on of the roof. Masons received it when building a house they finished building the first corner.

Mirrors and sacred pictures in rooms were decorated with them or they used to be hanged on special hangers on walls. At Easter eggs were brought for consecration to church in a basket covered by a towel.

They are woven from flax, hemp, cotton and their mixtures. They are woven in two yarns, in linen technique, but they can be also woven in four yarns. The weaving width is from 40-44 cm and length varies from 60-120 cm. Decoration, which is at selvedge along the length, ranges from a simple

one in stripe forms to a magnificent relief ornament made on a weaving-loom. Red colour dominates decoration, and motives are usually geometrical.

Ukrasni peškir iz Martina s početka ovoga stoljeća

GODINE † † 1911

Peškir "boran" vunicom, tkan 1911. god. u Feričancima